

การศึกษาสุภาษิตมั่งของชุมชนบ้านตูปคือ จังหวัดเลย

A Study of Hmong Proverbs from the Ban Tub Kho Community Loei Province

วิชชุพงศ์ วรศาสตร์กุล¹,

วารังคณา ทวีวรรณ² และ อาทิตย์ ถมมา³

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย^{1,2,3}

Vitchupong Worasatkul¹,

Warangkana Taweewan² and Atit Thomma³

Loie Rajabhat University^{1,2,3}

Corresponding Author, Email: pov11196@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับสุภาษิตมั่งของชุมชนบ้านตูปคือ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย โดยอาศัยการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องร่วมกับการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับผู้รู้ในชุมชน แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและเรียบเรียงเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า สุภาษิตมั่งของบ้านตูปคือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนประวัติชุมชน วิถีชีวิต ระบบเครือญาติ ความเชื่อ พิธีกรรม การทำมาหากิน สุขภาวะ ความรัก การอยู่ร่วมกัน และการจัดระเบียบสังคม สุภาษิตเหล่านี้มีได้ทำหน้าที่เพียงเป็นถ้อยคำคติสอนใจ แต่ยังเป็นกลไกถ่ายทอดความรู้และคุณค่าทางสังคมจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ด้วย ลักษณะเด่นของสุภาษิตมั่งบ้านตูปคือคือ การใช้ถ้อยคำสั้น กระชับ มีนัยเปรียบเทียบ และสื่อสารสอดคล้องกับบริบทของผู้พูดและผู้ฟัง ขณะเดียวกัน การดำรงอยู่ของสุภาษิตยังพึ่งพาการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะเป็นสำคัญ จึงมีความเสี่ยงต่อการเลือนหายตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ บทความนี้จะเสนอแนวทางการอนุรักษ์โดยเน้นการรวบรวมเป็นลายลักษณ์อักษร การถ่ายทอดในครอบครัวและชุมชน การใช้ในกิจกรรมทางวัฒนธรรม และการประยุกต์ใช้สื่อร่วมสมัยเพื่อสืบสานสุภาษิตมั่งให้คงคุณค่าและใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่องในสังคมปัจจุบัน

คำสำคัญ: สุภาษิตมั่ง; บ้านตูปคือ; ชาวมั่ง

* ได้รับบทความ: 12 พฤศจิกายน 2025; แก้ไขบทความ: 12 มีนาคม 2569; ตอบรับตีพิมพ์: 30 มีนาคม 2026

Abstract

This academic article presents knowledge concerning the Hmong proverbs of Ban Tub Kho, Dan Sai District, Loei Province. The study draws on documentary analysis together with formal and informal interviews with local knowledge holders, and the data are interpreted through content analysis and analytical description. The findings indicate that the proverbs of Ban Tub Kho constitute an important cultural heritage reflecting community history, ways of life, kinship, beliefs, rituals, livelihoods, health, love, coexistence, and social order. These proverbs function not only as moral sayings but also as mechanisms for transmitting knowledge and social values from one generation to another. Their distinctive features include brevity, figurative meaning, and contextual appropriateness in communication. Since their transmission still depends largely on oral tradition, they face the risk of decline amid rapid social change. The article therefore proposes conservation guidelines focusing on documentation, intergenerational transmission within families and communities, use in cultural activities, and adaptation through contemporary media so that Hmong proverbs can be sustained as meaningful cultural resources in present-day society.

Keywords: Hmong Proverbs; Ban Tup Kho; Hmong

บทนำ

ชาวม้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีทุนทางวัฒนธรรมอันโดดเด่น ทั้งด้านภาษา ความเชื่อ ประเพณี และภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน หนึ่งในมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญคือ “สุภาษิตม้ง” ซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้งถ้อยคำคติสอนใจ เครื่องมือสื่อสารทางสังคม และคลังความรู้ที่สะท้อนโลกทัศน์ของชุมชนในแต่ละช่วงเวลา สุภาษิตจึงไม่ใช่เพียงถ้อยคำที่ใช้สั่งสอน แต่เป็นผลรวมของประสบการณ์ การเรียนรู้ และการจัดระเบียบความสัมพันธ์ของคนในสังคม

บ้านตูปคือ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นชุมชนม้งที่มีอัตลักษณ์เฉพาะและยังคงรักษาระบบความคิดทางภาษาและวัฒนธรรมไว้ได้อย่างเข้มแข็ง แม้ชุมชนจะปรับตัวตามกระแสสังคมสมัยใหม่ แต่สุภาษิตม้งยังคงถูกใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต การสื่อสาร และการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมแก่ลูกหลาน อย่างไรก็ตาม เมื่อรูปแบบการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่เปลี่ยนไป ความต่อเนื่องของการใช้สุภาษิตในชีวิตประจำวันก็ลดถอยลง จึงจำเป็นต้องมีการศึกษา รวบรวม และเรียบเรียงองค์ความรู้ดังกล่าวอย่างเป็นระบบ

บทความนี้มุ่งนำเสนอ 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) ประวัติและบริบทของชุมชนบ้านตูปค้อ 2) ลักษณะและสาระของสุภาชิตมั่งในมิติต่าง ๆ และ 3) แนวทางการอนุรักษ์สุภาชิตมั่งให้สามารถดำรงอยู่และปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมในสังคมร่วมสมัย

ประวัติความเป็นมาของบ้านตูปค้อ

การตั้งชื่อหมู่บ้านตูปค้อนั้น เกิดจากบริเวณที่ตั้งเคยเป็นสถานที่เลี้ยงวัว ชาวบ้านได้มาปลูกกระท่อมหรือตูปไว้โดยอาศัยใบไม้ของต้นไม้ค้อเป็นที่มุงหลังคา เมื่อชาวม้งเข้ามาอพยพ จึงได้ตั้งชื่อว่าหมู่บ้านสันติสุข แต่ว่าหมู่บ้านสันติสุขมีมาก จึงได้ตกลงกันว่าควรตั้งชื่อตามกระท่อมหรือตูปของต้นไม้ค้อ สภาภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านตูปค้อตั้งจุดพิกัด QU 191895 ระหว่างแผนที่ 5243 สูงจากระดับน้ำทะเล 650 เมตร โดยมีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านห้วยมุ่น อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ทิศใต้ ติดต่อกับเขตอุทยานภูหินร่องกล้า อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตอุทยานภูหินร่องกล้า อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

และสภาพอากาศความชื้นปานกลาง อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 18-20 องศาเซลเซียส ฝนตกตามฤดูกาล การคมนาคมการเดินทาง เข้า-ออก หมู่บ้าน โดยรถยนต์หรือรถโดยสาร สายเลย-หล่มสัก ลงที่บ้านน้ำพุ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย จากบ้านน้ำพุเข้าสู่บ้านตูปค้อประมาณ 18 กิโลเมตร อยู่ห่างจากอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 47 กิโลเมตร อยู่ห่างจากอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ 59 กิโลเมตร อยู่ห่างจากจังหวัดเลย ประมาณ 127 กิโลเมตร (ศูนย์สงเคราะห์ชาวเขาบ้านตูปค้อ, 2544)

บ้านตูปค้อ ถือว่าเป็นหมู่บ้านชาวม้งหนึ่งเดียวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) มีการตั้งชื่อหมู่บ้านตามลักษณะใบไม้ตระกูลปาล์มชนิดหนึ่งชื่อว่า ต้นค้อ และมีลักษณะคล้ายต้นตาลมีช่อดอกตาล มีผลลักษณะคล้ายผลมะกอก และเมื่อผลแก่มาก ๆ จะมีสีน้ำเงินเข้ม สามารถรับประทานได้เป็นที่นิยมบริโภคของชุมชน จนคนในชุมชนกล่าวว่าสามารถรับประทานผลไม้แทนข้าวได้ และคนในชุมชนได้กล่าวว่าลูกค้อจะมีลักษณะกลมคล้ายไข่ไก่ แต่ว่ามีขนาดเล็กกว่าไข่ไก่ หรือมีขนาดเท่ากับผลมะปราง จากทางองค์การบริหารส่วนตำบลกกสะทอน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย, (2562) ได้กล่าวว่า ชาวม้งบ้านตูปค้อเดิมอาศัยอยู่บ้านภูชี้เภา หมู่ 6 ตำบลกกสะทอน เนื่องจากสมัยก่อนตั้งอยู่บนภูชี้เภาเพราะอพยพมาจากประเทศลาว พ.ศ.2522 ก่อนหน้านั้นชาวบ้านตูปค้ออยู่ในป่า หลังจากนั้นลัทธิคอมมิวนิสต์ เข้ามาแทรกแซงมีความเห็นหลากหลายก็เข้าลัทธิคอมมิวนิสต์ประมาณปี 2525 โดยทางการได้เปิดยุทธการผาเมืองเผด็จศึกและยุทธการผาเมืองเกรียงไกร ได้ปฏิบัติการในพื้นที่รอยต่อ 3 จังหวัด จังหวัดเลย จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อปราบปรามผู้หลงผิด ทั้งชาวพื้นราบที่เป็นประชาชน นักศึกษา และชาวเขา

จนประสบผลสำเร็จทำให้ชาวม้งอพยพเข้ามาขอตัวต่อทางราชการเมื่อเดือนมิถุนายน ทางราชการได้จัดที่พักอาศัยและที่ทำกินให้เป็นหลักแหล่งและง่ายต่อการควบคุม ติดตามความเคลื่อนไหว เพื่อมิให้มีการปลุกกระดมมวลชนอีกที่บริเวณบ้านตูปค้อ มีการต่อสู้กับทางราชการทหาร ต่อสู้อยู่กว่า 10 ปี จึงมาขอตัวแล้วย้ายมาอยู่ที่หมู่บ้านตูปค้อในปัจจุบัน แต่อยู่ในนิคมชาวเขา ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า ทางราชการจึงให้ย้ายเข้ามาอยู่ที่นั่นเมื่อปี พ.ศ.2523 เปลี่ยนชื่อเป็น บ้านตูปค้อ หมู่ 6 มี 260 ครัวเรือน จำนวน 1,206 คน และได้สัญชาติไทยทุกคน ตามนโยบาย 66/23 โดยการนำของพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ในขณะนั้น โดยนโยบายใช้การเมืองนำการทหารจึงทำให้สงครามคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยสิ้นสุดลง ฉะนั้นชาวม้งต้องระหกระเหินย้ายถิ่นฐานตามคำสั่งของทางการ เนื่องจากการสู้รบและความขัดแย้งทางการเมืองของคนไทยในประเทศ ความมั่นคงของชาวม้งต้องขึ้นอยู่กับความมั่นคงของรัฐบาลแต่ละยุคแต่ละสมัย มาจนบัดนี้ชาวม้งทุกคนที่นี่ มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และสำนึกในบุญคุณ ที่ได้อาศัยแผ่นดินนี้อยู่ แต่ชาวม้ง ก็ไม่ลืมรากเหง้าของตนเอง

ความหมายและลักษณะของสุภาษิตม้ง

ตามความหมายทั่วไป สุภาษิต คือ ถ้อยคำที่กล่าวสืบต่อกันมายาวนานและมีนัยเป็นคติสอนใจ ส่วนในภาษาม้งมีการใช้คำว่า piv txoj lus หรือ paj lus/paj las ซึ่งสื่อถึงการกล่าวเปรียบเทียบกับ การใช้ถ้อยคำที่มีความหมายแฝง สุภาษิตม้งจึงมีลักษณะเป็นภาษากระชับ เข้าใจง่าย แต่แฝงด้วยประสบการณ์ชีวิต หลักคิด และคำเตือนที่เชื่อมโยงกับโลกทัศน์ของชุมชน

จุดเด่นของสุภาษิตม้งบ้านตูปค้ออยู่ที่การใช้โครงสร้างถ้อยคำที่คล้องจอง การเปรียบเปรยผ่านสิ่งใกล้ตัว เช่น ธรรมชาติ ร่างกาย การทำกิน ความสัมพันธ์ในครอบครัว และพิธีกรรม ทำให้ผู้ฟังสามารถตีความและนำไปใช้ได้ตามสถานการณ์จริง สุภาษิตจึงทำหน้าที่ทั้งเป็นภาษาเชิงสุนทรียะและภาษาเชิงปฏิบัติ กล่าวคือ งดงามในเชิงถ้อยคำ และมีประโยชน์โดยตรงต่อการกำกับพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน

การจำแนกสาระของสุภาษิตม้งบ้านตูปค้อ

จากการรวบรวมข้อมูล สามารถสังเคราะห์สาระของสุภาษิตม้งบ้านตูปค้อได้หลายกลุ่ม โดยกลุ่มแรกเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและสุขภาพอนามัย สุภาษิตในกลุ่มนี้เน้นให้คนมีสติ รอบคอบ ขยัน รู้จักดูแลตนเอง และเข้าใจว่าความสำเร็จต้องเกิดจากการลงมือทำ มิใช่อาศัยเพียงคำพูดของผู้อื่น (นางซี แซ่หลอ, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 68) ดังนี้

- 1.1 Luag(เขา) has(พูด) kaum(สืบ) lo(คำ) tsis(ไม่) cuag(เท่า) yus(เรา)
pom(เห็น) tso(ก่อน) luag(เขา) hais(พูด) kaum(สืบ) suab(เสียง)
tsis(ไม่) Caag(เท่า) yus(เรา) tes(มือ) muab(เอา)

คนอื่นพูดสืบทำ ไม่เท่าเราเห็นมือเอา

คนอื่นพูดสืบลีง ไม่เท่ามือเราลำ

คติสอนใจ คนอื่นจะพูดได้ดีแค่ไหนก็ตาม แต่ไม่ลงมือปฏิบัติย่อมไม่เห็นผล

1.2 Thaum(ตอน) yuav(จะ) ua(ทำ) yuav(จะ) tsum(ต้อง) tau(ได้)

xam(คิด) ua(ทำ) tau(ได้) thiaj(จึง) tsisw(ไม่) plam(หลุด)

ก่อนทำจะต้องคิด เมื่อทำแล้วได้จึงจะไม่ผิดพลาด

คติสอนใจ การควบคุมอารมณ์ในการแสดงออกเพื่อให้ถูกต้องและผิดพลาด

1.3 Tubnkeeg(เกียจคร้าน) ntsib(พบ) kev(ความ) pluag(ยากจน)

Vaubtsuab(สกปรก) ntsib(พบ) kev(ความ) mob(เจ็บ) tuag(ตาย)

คนไม่ยอมทำงานจะพบกับความยากจน

คนสกปรกจะพบกับความเจ็บป่วยและความความตาย

คติสอนใจ การเกิดเป็นคนต้องฝึกขยันถึงจะมีกินและการเป็นคนต้องรักษาความสะอาด
เนื่องจากสกปรกทำให้เกิดโรคมามากมาย

1.4 Yauv(จะ) zoo(ดี) zoo(ดี) tus(คน) xub(แรก) muaj(มี)

Yauv(จะ) ntsib(พบ) ntsib(พบ) tus(คน) xub(แรก) tuaj(มา)

คนจะได้ดีคือคนที่มาก่อน คนจะพบคือคนที่มาก่อน

คติสอนใจ คนที่ทำบุญในอดีตมากย่อมส่งผลให้เขามี

1.5 Txus(ยิ่ง) muaj(มี) txus(ยิ่ง) phem(ชั่ว) txus(ยิ่ง) pluag(จน)

txus(ยิ่ง) nkees(ขี้เกียจ) txus(ยิ่ง) muaj(มี) txus(ยิ่ง) khww(ลำบาก)

ntxiv(เพิ่ม) txus(ยิ่ง) pluag(จน) txus(ยิ่ง) siv(ใช้)

ยิ่งร่ำรวยยิ่งมีจิตใจชั่วร้าย ยิ่งยากจนยิ่งเกียจคร้าน

ยิ่งร่ำรวยยิ่งทำเพิ่ม ยิ่งยากจนยิ่งใช้มาก

คติสอนใจ สอนเรื่องนิสัยของคนย่อมแตกต่างกันไป

1.6 Noj(กิน) mov(ข้าว) qab(อร่อย) vim(เพราะ) qaubncaug(น้ำลาย) mus(เดิน) kev(ทาง)

zoo(ดี) vim(เพราะ) pob(หัว) hauvcaug(เข้า)

กินข้าวอร่อยเพราะมีน้ำลาย เดินทางได้ดีเพราะมีหัวเข้า

คติสอนใจ การเพิ่มพูนอาศัยกันและกัน ทุกสิ่งย่อมอาศัยต่อกัน

1.7 Pom(เห็น) qhov(ที่) zoo(ดี) ho(แล้ว) yuav(อยาก) taum(จิม)

pom(เห็น) qhov(ที่) phem(เลว) ho(แล้ว) yav(อยาก) nkam(หด)

เห็นสิ่งดีแล้วอยากมีส่วนร่วม เห็นสิ่งไม่ดีแล้วอยากหลบหน้า

คติสอนใจ มีผลตอบแทนจึงมา ไม่มีผลตอบแทนก็หายไป

1.8 Roobns(ปู) tuag(ตาย) vim(เพราะ) roobris(ปู) lub(อัน) qhov(ลู)

Zaj(มังกร) tuag(ตาย) vim(เพราะ) zaj(มังกร) lub(ลูก) pov(แก้ววิเศษ)

ปูตายเพราะปู มังกรตายเพราะลูกแก้ววิเศษ

คติสอนใจ ความอยากมียากเป็นยอมนำมาซึ่งความตาย

กลุ่มที่สองเกี่ยวข้องกับระบบเครือญาติและพิธีกรรม สุภาษิตสะท้อนให้เห็นความสำคัญของผู้เฒ่าผู้แก่ บรรพบุรุษ ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง ตลอดจนมารยาทและกฎเกณฑ์ที่ต้องปฏิบัติในพิธีกรรม ความหมายหลักของสุภาษิตกลุ่มนี้คือการยืนยันว่าความเป็นชุมชนมั่งคั่งอยู่บนฐานของความเคารพ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และความเข้าใจในแบบแผนทางวัฒนธรรม

(นายป้อ แซ่หลอ, สัมภาษณ์, 7 มิถุนายน 68) ดังนี้

2.1 Hwm(อนุรักษ, เคารพ) dab(ผี) qhuas((ญาติ) thiaj(จึง, แก่) ua(ทำ)

neej(คน) nyob(อยู่) laus(แก่) nkoos(ห่อ)

เคารพผีบรรพบุรุษจึงมีชีวิตรอยู่จนเฒ่า

คติสอนใจ การให้ความเคารพตามความเชื่อที่ตนนับถือย่อมเป็นประโยชน์

2.2 Hwm(อนุรักษ, เคารพ) poj(วัย) yawm(ปู่) thiaj(จึง, แก่) tau(ใต้) kaus(ร่วม) roos(กัง)

เคารพผู้เฒ่าผู้แก่จึงได้ร่มอาศัย

คติสอนใจ การให้ความเคารพผู้อาวุโสย่อมได้ที่พักพิงและสบายใจ

2.3 Zoo(ดี) sivtawv(เข้มงวด) tuag(ตาย) nruab(กลาง) deg(น้ำ) zoo(ดี)

txivneejvawg(ชาย ขาตรี) tuag(ตาย) pojnram(ผู้หญิง) ob(สอง) ceg(ขา) zoo(ดี)

meem(ป่าช้า) tuag(ตาย) nrub(กลาง) tsuag(ป่า) zoo(ดี) txivneejywg(ชาย ขาตรี)

tuag(ตาย) chaw(ที่) txjmuag(น้ำอาย)

เข้มงวดหนึ่งจะเสียหายเพราะถูกน้ำ ชายขาตรีจะเสียหายเพราะระหว่างขาสตรี สุสานจะเสียหายเพราะป่า ชายขาตรีจะเสียหายเพราะสิ่งน่าละอาย

คติสอนใจ ผู้ชายเข้มแข็งไหนก็มักจะมีจุดอ่อนเสมอ หากไม่ระมัดระวังก็จะทำให้เกิดความเสียหายได้

2.4 Tsis(ไม่) noj(กิน) mov(ข้าว) yuav(จะ) tshaib(หิว) plab(ท้อง) tsis(ไม่) yuav(เอา)

kwv(น้อง) yuav(เอา) tij(พี่) ces(แล้ว) yuav(จะ) tu(ขาด) dab(ผี) tsis(ไม่) noj(กิน)

mov(ข้าว) ces(แล้ว) yuav(จะ) tuag(ตาย) tsis(ไม่) yuav(เอา) kwv(น้อง) yuav(เอา) tij(พี่)

ces(แล้ว) yuav(เอา) tu(-kf) dab(ผี) qhuas(ญาติ)

ไม่กินข้าวแล้วท้องจะหิว ไม่เอาพี่เอน้องแล้วจะขาดศาสนา

ไม่กินข้าวแล้วจะตาย ไม่เอาพี่เอน้องแล้วจะขาดพิธีกรรม

คติสอนใจ เรื่องพี่น้องจะตัดขาดกันยาก เหมือนคนตายจะขาดพิธีกรรมไม่ได้

2.5 Nyiaj(เงิน) txiag(ทอง) muaj(มี) puv(เต็ม) kub(เสื่อ) lev(ก็) lost(ไม่)
tsis(เท่า) cuag(มี) mauaj(น้องพี่) kwvtij(เต็ม) puv(เต็ม) tsev(บ้าน) nyiaj(เงิน) txiag(ทอง)
muaj(มี) puv(เต็ม) kub(เสื่อ) tshos(ก็) lost(ไม่) tsis(เท่า) cuag(มี) muaj(มี) kwvtij(น้องพี่)
puv(เต็ม) zos(หมู่บ้าน)

มีเงินทองเต็มผืนเสื่อ ก็ไม่เท่ามีพี่น้องเต็มบ้าน

มีเงินทองเต็มระเป่า ก็ไม่เท่ามีพี่น้องเต็มเมือง

คติสอนใจ เรื่องการมีพี่น้องมากมายดีกว่ามีเงินทอง

2.6 Ntau(หลาย) tus(คน) ua(ทำ) poov(เชื้อ) puas(เสีย) xab(เชื้อข้าวหมัก) ntau(หลาย)
tus(คน) txivmuam(หมอดี) ua(ทำ) pas(เสีย) dab(ผี) ntau(หลาย) tus(คน) xuab(ไขว้)
ua(ทำ) puas(เสีย) hlua(เชือก) ntau(หลาย) tus(คน) txivmuam(หมอดี) ua(ทำ) pus(เสีย)
qhua(พิธี)

หลายคนทำเชื้อทำให้เสียเชื้อข้าวหมัก หมอดีหลายคนทำให้เสียพิธีกรรม หลายคนไขว้เชือกทำให้
เชือกเสีย หมอดีหลายคนทำให้พิธีกรรมผิดพลาด

คติสอนใจ ความเข้าใจพิธีกรรมที่ถูกต้อง ไม่ผิดพลาด ย่อมเกิดมงคลที่ดี

2.7 Tubqag(ล่องเกิน) neej(คน) mas(นั้น) yuav(ใช้) dej(น้ำ) yuav(ใช้)
cawv(เหล้า) tubqag(ล่องเกิน) dab(ผี) mas(นั้น) yuav (ใช้) xyad(รูป) yuav(.ใช้)
ntawv(กระดาษ)

ล่องเกินคนต้องขอมาน้ำด้วยเหล้า

ล่องเกินสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต้องขอมาน้ำด้วยรูปด้วยกระดาษ

คติสอนใจ ต้องรู้จักมารยาทของสังคม

2.8 Ntsuj man (วิญญาณ) tau(ได้) tus(อัน) pa(กลืน) ncho(ลอย) neej(คน) tau(ได้) tus(ขึ้น)
nqaij(เนื้อ) hno(อาหาร)

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้กลืนคว้น มนุษย์ได้เนื้อเป็นอาหาร

คติสอนใจ กินอยู่เท่าที่มี หรือตามสภาพที่ทำได้

กลุ่มที่สามเกี่ยวข้องกับความเจ็บป่วย ความตาย และความไม่แน่นอนของชีวิต สุภาษิตในมิตินี้
สอนให้ยอมรับความจริงของธรรมชาติ มองเห็นเหตุปัจจัยของความทุกข์ และเตือนให้มนุษย์ดำรงชีวิต
อย่างไม่ประมาท นอกจากนี้ยังพบสุภาษิตที่ว่าด้วยการทำมาหากิน อาหาร ความรัก การครองเรือน
ความทุกข์ยาก ขวาลือ คติความ อำนาจการปกครอง และหน้าที่ของบุคคล ซึ่งล้วนสะท้อนโครงสร้าง
ความคิดและบรรทัดฐานทางสังคมของชุมชนม้ง

เมื่อพิจารณาโดยรวม สุภาชิตมั่งบ้านตูปคือมีคุณค่าใน 3 ระดับสำคัญ คือ 1) คุณค่าทางภาษา และวรรณศิลป์ 2) คุณค่าทางสังคมและศีลธรรม และ 3) คุณค่าทางวัฒนธรรมในฐานะมรดกความทรงจำร่วมของชุมชน จึงอาจกล่าวได้ว่าสุภาชิตมั่งเป็นทั้งเครื่องมือสื่อสารและกลไกธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในเวลาเดียวกัน

ตัวอย่างสาระเชิงคติจากสุภาชิตมั่ง

แม้สุภาชิตแต่ละบทจะมีถ้อยคำเฉพาะของตนเอง แต่เมื่อสังเคราะห์เชิงเนื้อหาแล้ว สามารถเห็นคติร่วมสำคัญหลายประการ ได้แก่ การเน้นการกระทำมากกว่าคำพูด การรู้จักคิดก่อนทำ การให้คุณค่ากับความขยัน ความสะอาด และความรับผิดชอบ การเคารพผู้ใหญ่และบรรพบุรุษ การรักษาความสัมพันธ์ของเครือญาติ การตระหนักว่าความอยากเกินขอบเขตอาจนำไปสู่ความเสียหาย และการยอมรับความจริงของชีวิตว่าความเจ็บป่วยและความตายเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้

คติร่วมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สุภาชิตมั่งไม่ได้สอนเพียงเรื่องศีลธรรมในระดับปัจเจก แต่ยังช่วยสร้างวินัยทางสังคมและกรอบคิดในการอยู่ร่วมกัน เช่น การรู้จักเคารพกติกาของชุมชน การสื่อสารอย่างเหมาะสมกับบริบท และการรักษาความสมดุลระหว่างปัจเจก ครอบครัว และส่วนรวม

แนวทางการอนุรักษ์สุภาชิตมั่งบ้านตูปคือ

สุภาชิตมั่งบ้านตูปคือยังคงดำรงอยู่ได้เพราะชุมชนใช้การถ่ายทอดแบบมุขปาฐะเป็นฐาน กล่าวคือ ผู้เฒ่าผู้แก่และผู้รู้จะใช้สุภาชิตสอดแทรกในการสนทนา การดักเตือน การประกอบพิธีกรรม และการอบรมลูกหลาน อย่างไรก็ตาม เมื่อบริบทการใช้ภาษามั่งในชีวิตประจำวันลดลง การพึ่งพาการจดจำเพียงอย่างเดียวอาจทำให้เนื้อหาบางส่วนสูญหายได้

แนวทางการอนุรักษ์จึงควรดำเนินควบคู่กันอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่ 1) การรวบรวมและบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรทั้งภาษามั่งและภาษาไทย 2) การส่งเสริมให้ครอบครัวและชุมชนใช้สุภาชิตในการอบรมและกิจกรรมทางวัฒนธรรม 3) การสร้างพื้นที่เรียนรู้ให้เยาวชนเข้าใจความหมาย มิใช่เพียงท่องจำถ้อยคำ และ 4) การประยุกต์ใช้สื่อร่วมสมัย เช่น เอกสารชุมชน สื่อดิจิทัล หรือกิจกรรมการเรียนรู้ในท้องถิ่น เพื่อขยายการรับรู้และทำให้สุภาชิตมั่งสามารถสื่อสารกับคนรุ่นใหม่ได้อย่างเหมาะสม

การอนุรักษ์ในลักษณะดังกล่าวจะช่วยทำให้สุภาชิตมั่งมิได้หยุดอยู่เพียงฐานะ “ของเก่า” แต่ยังคงทำหน้าที่เป็นองค์ความรู้ที่มีชีวิต สามารถปรับใช้กับการดำเนินชีวิตและการสื่อสารในสังคมร่วมสมัยได้ต่อไป

สรุป

การศึกษาสุภาชิตมั่งของชุมชนบ้านตูปคือ จังหวัดเลย ชี้ให้เห็นว่า สุภาชิตมั่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อการธำรงอัตลักษณ์ของชุมชน ทั้งในด้านภาษา ความเชื่อ วิถีชีวิต และความสัมพันธ์ทางสังคม สุภาชิตเหล่านี้สะท้อนประวัติศาสตร์การปรับตัวของชุมชนและทำหน้าที่ถ่ายทอดหลักคิดในการดำเนินชีวิตจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง

ในเชิงเนื้อหา สุภาชิตมั่งบ้านตูปคือครอบคลุมทั้งมิติการดำเนินชีวิต สุขภาพ เครือญาติ พิธีกรรม ความรัก การทำมาหากิน ความทุกข์ยาก และการจัดระเบียบสังคม จึงเป็นทั้งคติสอนใจและเครื่องมือกำกับพฤติกรรมของชุมชน ขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้การใช้สุภาชิตในชีวิตประจำวันมีแนวโน้มลดลง การอนุรักษ์จึงต้องให้ความสำคัญกับทั้งการบันทึก การถ่ายทอด และการประยุกต์ใช้ในรูปแบบใหม่ เพื่อให้สุภาชิตมั่งยังคงเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีชีวิตและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

บทความนี้ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในลักษณะของ “โมเดลการสืบทอดสุภาชิตมั่งเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านตูปคือ” ซึ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง ฐานชุมชน เนื้อหาสุภาชิต และ กระบวนการสืบทอด อย่างเป็นระบบ โดยใช้ให้เห็นว่าสุภาชิตมั่งมิได้เป็นเพียงถ้อยคำสอนใจเท่านั้น แต่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดโลกทัศน์ ค่านิยม ความเชื่อ และแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของชุมชนมั่งจากรุ่นสู่รุ่น

โมเดลดังกล่าวประกอบด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่

- 1) ฐานบริบทชุมชน คือ ประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต ความเชื่อ พิธีกรรม และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของชาวมั่งบ้านตูปคือ ซึ่งเป็นรากฐานที่ทำให้สุภาชิตมั่งเกิดขึ้นและดำรงอยู่ในสังคมชุมชน
- 2) แก่นเนื้อหาสุภาชิต คือ ชุดความหมายที่สะท้อนการดำเนินชีวิต ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ พิธีกรรม ความเจ็บป่วย ความตาย ตลอดจนข้อคิดเชิงคุณธรรมที่ใช้กำกับพฤติกรรมของคนในชุมชน
- 3) กลไกการสืบทอดและการอนุรักษ์ คือ การถ่ายทอดผ่านการพูด การสื่อสารในชีวิตประจำวัน การเรียนรู้จากผู้สูงอายุ การใช้ในบริบทพิธีกรรม และการรวบรวมเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อให้คนรุ่นหลังสามารถเรียนรู้และนำไปใช้ได้อย่างต่อเนื่อง

สะท้อนให้เห็นว่า สุภาชิตมั่งเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” และ “เครื่องมือสื่อสารคุณค่าชุมชน” ที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน โดยทำหน้าที่ทั้งอนุรักษ์อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ สร้างความต่อเนื่องทางความคิด และหล่อหลอมการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชนให้สอดคล้องกับคติ ความเชื่อ และวิถีวัฒนธรรมของชาวมั่งบ้านตูปคืออย่างยั่งยืน

ภาพที่ 1 โมเดลการสืบทอดสภาวะสังคมเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านตูปะค้อ

เอกสารอ้างอิง

- ไพฑูรย์ ทองสม. (2556). แนวทางการอนุรักษ์สืบสานและเผยแพร่ภูมิปัญญาชุมชน. เอกสารประกอบการสอนรายวิชาทักษะการศึกษา. สืบค้นเมื่อ 23 ตุลาคม 2564, https://www2.tsu.ac.th/clw/main/files_sec2.pptx
- พระยาอนุমানราชธน. (2532). ศาสนาเปรียบเทียบ. กรมการศาสนา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. <https://dictionary.orst.go.th/>
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2568). บ้านตูปะค้อ ตำบลกกสะทอน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. <https://wikicomunity.sac.or.th/community/2028>
- ศูนย์ส่งเสริมสหกรณ์ชาวเขาบ้านตูปะค้อ. (2544). บ้านตูปะค้อ. <https://loei.prd.go.th/th/content/category/detail/id/38/iid/240615>
- สมเกียรติ จำลอง. (2542). รายงานการวิจัยเรื่องการใช้สื่อประเพณีดั้งเดิมของชาวเขา. ทำแพกาการพิมพ์.
- องค์การบริหารส่วนตำบลกกสะทอน. (2562). บ้านตูปะค้อ ตำบลกกสะทอน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย, <https://tis.dasta.or.th/dastatravel/mongnewyear/>